

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Családi fényképgyűjtemények vizuális antropológiai elemzése

DALLOS CSABA

Debrecen

2005

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYA, CÉLKITŰZÉSE

Dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a privát fotók értelmezésének és elemzésének eddigi kísérleteit, illetve összefoglaljam az általunk végzett családi fényképgyűjtemény-kutatás eredményeit. „Családi fényképgyűjtemények vizuális antropológiai vizsgálata” munkacímű kutatásunk eredeti és alapvető célkitűzése a családi fényképhasználat feltárása, a családtagok fotókhoz való viszonyának elemzése volt. Ez azonban csak a munka első fázisának összefoglalása lehet, hiszen Kunt Ernő írásai óta nem született átfogó, a privát fotózást vizsgáló nagyobb tanulmány. A célkitűzés ennél jóval távolabbra mutat: a kunti örökség nyomán a kutatás folytatása. A fotóantropológiai vizsgálat lebonyolítására a Kunt Ernő által 1984-ben, hasonló kutatás helyszínéül kijelölt Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Égerszög mutatkozott a legalkalmasabbnak. Égerszög az egykori Torna vármegye, a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén fekvő kisközség. A falu az Aggteleki karsztvidék magjának legfélreesőbb községe, egyike Magyarország legeldugottabb településeinek. A XX. század elejére visszatekintve azonban azt látjuk, hogy ez az elzártság viszonylagos: az államhatár-rendezések, illetve az ország jelenlegi vasút- és közúthálózatának kiépítése előtt ugyanis Égerszög – a karszt többi falujával együtt – igen élénk gazdasági, közigazgatási és kulturális kapcsolatban állt az északi, északnyugati (Torna és Gömör vármegyei) településekkel. A református törzslakosság racionális gondolkodása, a közösség hagyományos kultúrája és benne a polgári kultúra korán meghonosodott elemei a terület fokozott magyarság-tudatával összefonódva a XX. század elején pezsgő társadalmi–kulturális életet teremtett. A paraszti polgárosulás folyamata a falu fényképanyagán is jól nyomon követhető.

Privát fotón mindazt a fotográfiai eljárással készített képi ábrázolást értem, amelyet felhasználója a jól körülhatárolható privát szféra részére tesz elérhetővé azzal a szándékkal, hogy egyéni kapcsolati hálóját reprezentálja, fenntartsa, esetenként újratermelje. A privát szféra fogalma ebben az esetben térbeli és kognitív értelemben használatos: privát fotót az egyénileg birtokolt térben helyeznek el (lakás, munkahelyi dolgozóasztal, irattárca stb.), ugyanakkor ezek a képek csak (be)avatott szemlélők részére válnak jelentésselivé. A fénykép „csak akkor és csak ott” tulajdonsága egyszersmind privatizálhatja is a teret: pl. egy Time Square-en készült turistafotó révén a tér is az életvilág részévé válik, míg egy boltban vásárolt, tökéletes képi ábrázolású album ugyanerre nem alkalmas. A privát szféra kiterjedése bizonyos esetekben korlátozható, azaz nem mindegyik kép alkalmas minden összefüggésben a közzétételre.

A jelenlegi gondolatmenetben a családi fotók kategóriája a privát fotók halmazán belül helyezkedik el. Ide tartoznak azok a fényképek, amelyek a család használatában annak kapcsolati hálóját definiálják. „[a családi fotó] minden együtt talált fotó, melyet a kérdéses család megőrzésre méltónak ítélt. Más szavakkal, családi fotónak tartunk minden olyan fényképet, amely valamely oknál fogva a család birtokában van, tehát nemcsak azokat, amelyeket maguk készítettek, hanem azokat is, amelyek professzionális fényképészekről származnak.”¹ A meghatározás kulcsszava a „megőrzés”, amely mellé odatenném a „reprezentál” szót is azzal a megjegyzéssel, hogy egy elfelejtett, padláson hányódó fotó is családi fényképnek tekintendő, használaton kívüli volta azonban a vizsgálódáson kívülre helyezi. Kutatás tárgyává csak akkor válhat, ha valaki, aki értelmezni is képes, megtalálja és visszavezeti a család használatába.

A fényképekhez kapcsolódó, azokat értelmező, akár meg nem fogalmazott, de kódoltan jelen lévő szöveg vizsgálata éppoly fontos, mint a vizuális eszköztár és a kép meg- illetve újrakonstruálásának folyamata. A családi fényképgyűjtemények vizsgálata nem képzelhető el a hozzájuk kapcsolódó szöveg elemzése nélkül. A fotográfiák privát használati értéke nem tárható fel kizárólag tartalmi analízisük révén, hanem mindenekelőtt kommunikatív tartalmi összefüggésükben.² Hoppál Mihály idézett tanulmányában felismerte ezt és a képek mellé rögzítette az azokat magyarázó szövegeket is.

A fentiek értelmében az egyén által birtokolt és használt privát fotók és az egyén élettörténete reflexív viszonyban vannak egymással. Ez a viszony nem csupán illusztratív, hanem egymásra utaló is. A családi fényképgyűjtemények ugyanakkor nem reprezentálják egészében az egyén életútját (mint ahogyan az élettörténetek sem).

Önéletrajzi anyagokon olyan objektivációkat értek, amelyek hétköznapi szituációkban készültek önábrázoló szándékkal. Ezért: a privát fotográfiai gyakorlat csak élettörténeti összefüggésben leírható, érthető és magyarázható, másodszor az élettörténeti összefüggés csak a retrospektív emlékezésben rekonstruálható, harmadszor az elmondott élettörténet szubjektív és objektív interpretációs kerete és a fotók (családi) használati értéke nem választható el az elbeszélő aktuális személyes vagy társadalmi helyzetétől.³

A fényképek megjelenítési rendszere, az egyes személyeket ábrázoló képeknek a rendszerben elfoglalt helyzete a tényleges családi hierarchiát tükrözi, vagy esetleg a szándékolt, de nem valóságos családi kapcsolatrendszer leírását adja.

¹ Hoppál Mihály: Amerikai magyar családi fényképek. = Néprajzi Látóhatár. 1992. (1.) 3–4. pp. 112–113.

² Kallinich, Joachim: Fotográfia és élettörténet. In R. Nagy József (szerk.): Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2000. pp. 61.

³ Kallinich i. m. pp. 60.

Családi fotográfiák tanulmányozása során azok legszembetűnőbb tulajdonsága kizárólagos mivoltuk, az a tény, hogy egy bizonyos kör részére készültek. Ezen a körön kívülre kerülve a családi fényképek elveszítik lényegüket, emlékeztető funkciójukat. Ezek a képek azért jönnek létre, hogy valamire emlékeztessék készítőjüket vagy éppen megrendelőjüket, aki sokszorosíthatja az élmény hordozóját, és továbbadhatja azoknak, akiket szintén szeretne emlékeztetni ugyanarra. Ebből a szempontból idegen az, akit a valóság eme lenyomata nem készíteti ugyanannak vagy kapcsolódó valóságmezőnek a felidézésére. A családi fényképek vizsgálatakor tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül a családtag–idegen kérdését. A fotók nézegetése, pontosabban megmutatása egyfajta beavatásként is értékelhető, amennyiben együtt jár a családtagok megnevezésével, a családon belüli pozíciójuk beazonosításával. A fénykép és a fényképhez fűzött kommentárok, információk együttese alkotja a befogadás rítusát.

Ha azt mondjuk, családi album, akkor kulturálisan predeterminált termék megszervezéséről beszélünk.⁴ A tények tekintetében megszorításokkal kell tekintenünk a családi fényképekre is, mert azoknak az embereknek az esztétikai érzéke és társadalmi konvenciói hozták létre őket, akik a képeket készítették, akik modellt álltak, és akik ragaszkodnak hozzájuk.

A történelem és segédtudományai számára „a fénykép fizikai kapcsolat a múlttal, – olyasfajta tapasztalat a múltból, amelyhez foghatóval az emberiség azelőtt nem rendelkezett”.⁵

A történelemnek a múlt szociológiájaként való felfogása pedig magától értetődően vonja maga után azt, hogy a fénykép hitelességét forrásként tekintsük.⁶ Miről tanúskodhatnak a privát fotográfiák az őket vizsgálati segédanyagként használó kutató számára?

1. személyek pontos azonosítása,
2. a hely azonosítása,
3. ökológiai, technológiai folyamatok, ceremóniák magyarázata,
4. történeti események és személyek azonosítása.

Az azonosítás folyamata háromféleképpen történhet: a fotókon található feliratok segítségével, még élő szemtanúk, szereplők által, külső (levéltári, helyi) írásos forrásokból.

⁴ Linares, Chantal de: A család játéka. Családi képzeletvilág a családi fényképekben és albumokban. In R. Nagy József (szerk.): Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2000. pp. 120.

⁵ Bart István: Fénykép és történelem. Jelenkor 1985. 12.

⁶ Lakatos Mária: A családi fotógyűjtemény mint történeti forrás. In Rendi társadalom – polgári társadalom 2. Kutatásmódszertan. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 1989. pp. 174–190.

2. A KUTATÁS MÓDSZEREI

A projekt végleges kutatási tervét háromlépcsős előkutatással alapoztuk meg. Az előkutatások helyszíneit úgy jelöltük ki, hogy megfeleljenek a következő kívánalmaknak: kis létszámú település, viszonylag jó helyismeretünk legyen, a helyi társadalom tagjai is ismerjenek minket. Az első pilot terepél egy csereháti települést választottunk, ahol a helyi pappal kialakított jó viszonyunk nagy segítséget jelentett (a településen magas a templomba járók aránya), és amely etnikai, vallási és kor szerinti megoszlásban is homogénnek mutatkozott. Az első terepmunkát megelőzően a településen census készült. A kutatás ezen fázisában a primer anyaggyűjtésre és a megfelelő módszertan kidolgozására összpontosítottunk.

Azt találtuk, hogy az így kapott információhalmaz meglehetősen száraz, mélyebb összefüggések feltárására nem alkalmas, ezért a második pilot alkalmával nagyobb figyelmet fordítottunk a standard kérdéseken túl az egyéni/családi életpálya részleteire, valamint a vizsgált személyek egyes képekhez kötődő interpretációjára. A terepmunkán elkészült felvételek így túlmutatnak a kérdés-felelet sémán, a vizualitás és a narráció (értelmezés-történetmondás) sajátos együttállását hozva létre. Az interjúk strukturáltsága is sajátos: a kérdező megszabta rend kevésbé érvényesül, sokkal inkább befolyásolja menetét a fényképek sorrendje (vagy az, mennyit időz a beszélő egy-egy képnél) és a vizsgált személy fotókhoz kötött „emlékmennyisége”.

A harmadik pilot alkalmával a vezérfonal-módszert teljesen elhagytuk, a felvételt két részre tagoltuk: az első egységben arra kértük a vizsgált személyeket, mondják el élettörténetüket olyan részletesen, ahogyan csak tudják, azaz nem adtunk semmilyen instrukciót, sem az élettörténet tagolása, sem pedig kiterjedése kérdésében, az interjúalanyok kifejezett kérésére sem. A második egységben családi fényképeik megmutatására kértük őket.

Ez a módszer tulajdonképpen kompromisszumos megoldás. A pilotok során azt teszteltük, milyen hatással van a történetmondásra a kérdezés módja és sorrendje. Azt találtuk, hogy az általunk kezdetben használt vezérfonal túlságosan strukturált (annak ellenére, hogy nem ragaszkodtunk mereven a kérdések sorrendjéhez).

Mivel éppen az egyének kapcsolati hálójának reprezentációjának vizsgálatát tűztük ki célul – azaz, hogyan és milyen mértékben jelennek meg a családtagok az élettörténetben illetve a fényképgyűjteményben –, úgy döntöttünk, elhagyunk minden külső szálát a kérdezés során és csak a vizsgált személyek mentális folyamataira hagyatkozunk. Ez természetesen felduzzasztotta a szövegek mennyiségét, minimálisra csökkentettük ugyanakkor a kutató által

generált szöveghelyzetek számát. Erre azért volt szükség, hogy az interjúalanyok adatközlési kényszer nélkül, szabad asszociációval tudják a privát képeket értelmezni.

A kutatás utolsó szakaszában, az égerszögi vizsgálat során már csak a privát fotókat vizsgáltuk, tehát nem terjedt ki a vizsgálat elméleti szinten sem a művészi fotókra, sem pedig a nem családi használatú amatőr fényképekre. Ilyeneket a vizsgált háztartásokban egyébként sem találtunk (festményt ellenben igen).

A felvételt követően került sor az egyes fotók azonosítására és kóddal való ellátására. Az azonosításban jelentős segítséget nyújtott a képdigitalizáló által a fájlba írt EXIF kód, így fájlnevtől független információ is rendelkezésünkre állt. A képek rendszerezéséhez a PhotoFinder nevű szoftvert használtuk, mellyel lehetőség volt a fotókon ún. szemantikai mezők kialakítására, azokhoz adatokat is tudtunk kapcsolni, így az adatbázisban szabadszavas és logikai kapcsolatos keresésre is mód nyílt. Az azonosítás során történt a fotókhoz tartozó szövegek hozzárendelése is.

A fotók tárgya szerint alapvetően kétféle privát fotót különítettünk el: személy(eke)t ábrázoló és nem személyeket ábrázoló képeket. A rögzített felvételek túlnyomó többsége az első kategóriába tartozik, olyannyira, hogy a legtöbb családnál nem is találtunk nem személyeket ábrázoló családi felvételeket. A második kategóriát is két részre bonthatjuk: a családhoz kötődő tárgyakat vagy állatokat ábrázoló képek és a családtól független, általában kirándulási vagy emlékképek. A nem személyeket ábrázoló fotók szinte soha nincsenek napi használatban. Nem kapnak helyet a nyilvános privát szférában, ez ellentmond reprezentatív jellegüknek.

Alapvetően mi is két csoportot különítettünk el a fényképezés alkalma/ideje szempontjából: a mindennapok képeit, illetve a kiemelt alkalmak képeit, utóbbiak főként az emberélet fordulói köré szerveződnek.

Megfigyelésünk szerint a nyilvánosságra szánt, a társadalom irányába reprezentatív felvételek között is az utóbbi csoport képei kapnak helyet (tapasztalatunk szerint a gyermekfotók bizonyos kor alatt kivételnek számítanak).

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A háztartások egy részében fellelhető képanyag rendkívül gazdagon rétegzett – mind technikai, mind tartalmi tekintetben. Ez azt jelenti, hogy szinte mindenütt megtalálhatóak voltak a felmenőktől örökölt képek – gyakran az I. világháború előttre visszanyúlva is –, a gyűjtemény pedig a legtöbb család esetében az elszármazott vagy a szüleikkel élő gyermekek útján recens tartalmú fotókkal gyarapodik. Saját fényképezőgéppel a vizsgált háztartások közül kevésben (16%) rendelkeznek, így a fényképgyűjtemény frissülése általában a rokonságból származó fotókkal történik. Fotó megrendelésre készíttatése az esküvő és az intézményi formák (óvoda, iskola) kivételével nem fordul elő.

A mindennapok képei általában szabadidejükben ábrázolják a családtagokat. Elvértve találni olyan jellegű felvételt, ahol az ábrázolt személy éppen munkáját végzi, ha mégis van ilyen, akkor is van valami a képen, amely kiemeli a személyt a közegből (vicces beállítás, humoros cselekvés munka közben, grimaszolás stb.), vagy nem maga a képen lévő személy a megörökítés alapvető célja, hanem az, amit csinál, a munkafázis stb. Munkahelyi fotózáskor is inkább „összeállnak” a kép elkészültéig, azaz kilépnek a mindennapi élet gyakorlatából.

A mindennapok családi fotográfiái között a hagyományos értelemben vett portrék rendkívül kis számban fordulnak elő. Az egyént igyekeznek valamilyen cselekvés közben vagy valamilyen összefüggésben („valahol”, „valakivel”) fotografálni. Az ilyen jellegű képek nagy részén található gyermekábrázolás. A beállítás mindig arra törekszik, hogy az elkészült kép kellemes emléket idézzon fel. Jellemző a szabadidős tevékenység ábrázolása. Az emberi élet bizonyos történései nagyon ritkán, vagy sohasem jelennek meg a családi fényképeken. Ilyen a betegség, a veszekedés, a család életét negatívan befolyásoló esemény.

A begyűjtött fotográfiák rendszerezése és osztályozása során merült fel az az elméleti-módszertani jellegű probléma, hogy mit tekintsünk közösségi tematikájú képnek. Több ilyen vitatható státuszú témát találtunk, jellemzően azokat a helyzeteket, amikor az egyén mint a társadalom résztvevője jelenik meg: sorozás, ballagás, csoportos kirándulás, de bizonyos értelmezés szerint ide tartozhatnak a temetési és az esküvői képek is. Az értékelés során mégis azt a gondolatot követtük, mely szerint azokat a fotókat tekintettük privát témájúnak, amelyeken az egyén nem lép ki megszokott életvilágából, nem kényszerül az azon kívüli közösségbe tartozás szerepébe, vagy ha fizikailag el is hagyja azt, életvilágának állandó szereplői (rokonok, családtagok) biztosítják számára a világ megszokott értelmezési kereteit. Ilyen módon kevés közösségi tematikájú képet találtunk Égerszögön, ezeket három csoportba sorolhatjuk, a legnagyobbat a közösségi kirándulások és szervezett alkalmak képei alkotják

(ezek általában a T Sz mint kollektíva működéséhez, illetve újabban az évente megrendezett falunaphoz köthetők). Különleges, a közösséget érintő eseményeket feldolgozó fotót három háztartásban találtunk, az 1999 nyarán bekövetkezett árvízről és mentési munkálatairól, valamint a már az előző kutatás során is leírt nagy vihar okozta károkról. A közösségi ünnepekhez köthető képek a templom előtti emlékmű koszorúzását és a rendszeresen megrendezett falunapot örökítik meg. A többi fotó esetében közösségi alkalmakon készült privát fényképekről beszélhetünk, tulajdonosaik is privát képként használják és definiálják őket. Ennek egyik legszembevetőbb jeleként a közösségi alkalmakon készült, közösségi tematikájú képek soha nem jelennek meg a háztartások nyilvános szférájában, mivel az a felület a privát fotók közzétételére fenntartott. Az egyetlen kivételt a polgármester-helyettes nappalijában találtuk, amely azonban fogadóhelyiségként is működik, így funkcióját tekintve átmenet a közösségi és a privát célú helyiségek között.

Már az 1984-es kutatás is felfigyelt az ún. „amerikás” képek viszonylag nagy számára. A háztartásokban fellelhető képanyag ilyen tematikájú frissülése, valamint az adatközlők beszámolója megerősíti, hogy a nyugati munkavállalás és az esetleges későbbi letelepedés továbbra is meglévő jelenség az égerszögi családokban. Az „amerikás” képek különleges státuszú fotók: gyakran a kapcsolattartás, a tudósítás egyedüli médiumai, ugyanakkor mindig reprezentatív funkciói is vannak, az elért eredményeket, a más életminőséget hivatottak felmutatni. Ezért gyakran jelenik meg ezeken a képeken valamilyen értéktárgy (autó, ház), munkaeszköz, az új környezet (nagyvárosi felhőkarcolók, vagy éppen az amerikai életre jellemzőnek vélt kisvárosi milliő).

Az Égerszögön gyűjtött privát képek 96%-a emberábrázolást tartalmaz. A mintegy 100 db egyéb fénykép az ábrázolás témája szerint (házi)állatot, (általában saját) lakóházat, tájképet, síremléket, vagyontárgyat vagy kirándulás alkalmával készült, többnyire knipszeléssel megörökített látványt jelenít meg.

A fotók túlnyomó többsége az emberi élet fordulóihoz köthető, ezen belül is kiemelkedő a csecsemőket és kisgyermekeket ábrázoló képek, valamint az esküvői felvételek száma. A falu elzárt állapotára jellemzően még az 1990-es években is több fiatal párral előfordult, hogy nem tudtak a távolabbi városba utazni az esküvő alkalmával, így egy amatőr fotós ismerőst kértek meg az esküvői képek elkészítésére. Ilyen esetekben a minőségi hiányosságokat a fotók nagy számával kompenzálták. Tekintettel a fényképkészítési alkalmak ritka voltára, az ilyen kiemelt jelentőségű eseményeken egyébként is igyekeznek minél több fényképet készíteni vagy készíttetni, lehetőleg a rokonság és az ismerősök minél szélesebb körét megörökíteni. Az így fotózott esküvői képeket a hivatásos fényképész által készített műtermi képekkel

egyenrangúan kezelik, azaz az amatőr fotók is megjelennek mind a privát használatú fényképalbumokban, mind pedig a nyilvános, megmutatásra kijelölt térben. Hasonló a helyzet a gyermekábrázolásokkal is, ezt a képtípust azonban inkább jellemzi az amatőr, házi elkészítés, mint az esküvői képeket. Ennek egyik oka, hogy a gyermekábrázolás nem kötődik szorosan ünnepi alkalomhoz, bár az égerszögi gyűjtemények mindegyikében található példa erre is. Az ilyen alkalmak jellemzően a születés utáni napok, a gyermek születésnapja, a konfirmálás vagy bér mátkozás, illetve a családi ünnepek, elsősorban a karácsony. Másrészt olyankor igyekeznek fotót készíteni a gyermekekről, amikor erre technikailag lehetőség adódik, azaz fényképezőgéphez jutnak, ez is indokolja a spontán gyermekfotók nagy számát.

A fotóhasználat módja is élesen eltér a reprezentatív funkciójú és a mindennapi életteret szolgáltató helyiségekben. A megfigyelések szerint a mai háztartásokban a recens, folyamatosan cserélődő, frissülő képanyagot próbálják minél közelebb tartani a hétköznapi mozgástérhez, míg a használaton kívüli helyiségekben, főként a „tiszta szoba” funkciójú szobákban a család múltját reprezentáló, időtlenséget sugalló-szimbolizáló fotókat találunk.

A családi fotók között kiemelt helyet kapnak a mindenkorai gyermekek fényképei. Az összegyűjtött képek több mint negyede gyermekfotó vagy központi témája a gyermek. (Gyermekfotóként azokat a képeket értékeltük, amelyekről tulajdonosaik is mint gyermekfotóról beszéltek, illetve gyermekkorú [kb. 18 év alatti] személy látható rajtuk.) A családi fotózás mindennapivá válása előtt a gyermekekről csupán elsőáldozáskor készítettek fotót, bizonyos vidékeken esetleg haláluk után is. A mai fényképgyűjteményeket az jellemzi, hogy a gyermek fejlődésének minden mozzanatát fénykép őrzi. A fényképkészítés gyakorisága a kor előrehaladtával ritkul és megváltozik a jelölt és a jelölő viszonya is: „a gyermek” helyébe társadalmi szerepek lépnek, az egyén egyre inkább valami- vagy valakiként ábrázolódik.

Az átmeneti rítusokhoz kötődő fotóhasználatot befolyásolja az is, kik a rítus „aktív” résztvevői: például az elsőáldozás, az érettségi vagy az esküvő során a fotók hangsúlyosan az elsőáldozót, az érettségizőt vagy az ifjú párt ábrázolják, míg a temetéshez vagy éppen a gyermekszületéshez kötődő összejöveteleken a rokonságon, a befogadó közösségen van a hangsúly.

Átmeneti kategóriaként is említhetnénk a nem ünnepnapit, de a hétköznapiak menetébe sem illeszkedő alkalmakat. Jellemzően ilyen a családi összejövetele, különösen, ha régen látott rokonok gyűlnek össze. Az ilyen eseményeket szinte mindig igyekszik megörökíteni a család. Az ilyen családi ünnepeket megörökítő fotók döntő többsége a családot valamilyen felfokozott fogyasztás (evés–ivás) közben ábrázolja vagy beállított, elrendezett kép.

Rendszerint akad a családban egy-egy „fotográfus”, aki ilyen alkalmakkor a képet berendezi. Ez a személy a vizsgált családokban kivétel nélkül mindig férfi. Az elrendezés ma is ugyanazt a mintát követi, mint amelyet Kunt Ernő megállapított: „a csoportképeken a személyek közötti kapcsolatok kifejeződhetnek az egymás mellett illetve mögött állók vagy ülők viszonyában. Az interperszonális proxemikus kapcsolatok hagyományos jelnyelve mindenekelőtt a társadalmi értékkapcsolatokat fejezi ki”.⁷

4. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYÁBÓL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

4.1 Tanulmányok

Dallos Csaba: Privát kép–szöveg–elemzés. Családi fényképgyűjtemények kutatásáról. *Ethnica* 2003. V/4. pp. 135–136.

Dallos Csaba: Családi fényképgyűjtemények kutatásának lehetőségei. *Rálátás* IV. évf. 3. szám (2003. 3. negyedév) pp. 33–39.

Dallos Csaba: A „halál turistája”. A variálódás jelensége az Internet közegében. *Néprajzi Látóhatár* 2002. 1–4. szám. pp. 423–428.

4.1 Előadások

Dallos Csaba: *Az emlékezés képei – családi fényképgyűjtemények*. A komplex kultúrakutatás dilemmái a mai Magyarországon II. konferencia. Miskolc, 2003. október 16–17.

⁷ Kunt Ernő: Az antropológia keresése. Válogatott tanulmányok. (Bán András szerk.) Documentatio Ethnographica 20. MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2003. pp. 100.